

גאורגיה: מסע בזמן
צילומים של האמן דרור מעיין

תוכן העניינים

3	פתח דבר
4	על התערוכה
8	גאורגיה: קווים לתולדות תרבותה
12	הנצרות בגאורגיה והאמנות המונומנטלית
VII	Dror Maayan: Biography
IV	About the exhibition
II	Preface

אוצרת התערוכה: מתי מאיר
צילומים: דרור מעיין

עיצוב וגרפיקה: זאב פרל
עריכה לשונית: חיה וטנשטיין-מאייר
התקנה לדפוס: שרונה יוהן
סדר מחשב: דני גרבר, שוש רוחלין

פתח דבר

צילום העטיפה של קטלוג זה מציג מרפאה צעירה מתבוננת בפיסת בד המיועדת לרסטורציה, בעודה עומדת על פיגום לפני ציור קיר במנזר קינטסביסי (Kintsvisi). צילום זה מאשש מחדש ומתאר בצורה נפלאה את הדו־שיח שבין הווה לעבר, שצילומיו של דרור מעיין במהלך שני מסעות בגאורגיה בשנים 2006 ו-2007 מציגים בפנינו. נדמה כי שתי קבוצות הדמויות בציור הקיר, על הספומטו העדין שלהן, מביטות במרפאה הצעירה, מפנות אליה את ידיהן כמו מאיצות בה להמשיך בעבודתה. הצלם מזמין אותנו להרהר בעבר המתקיים בהווה, בהמשכיות, בשבר, בשימוש מחדש ובחיים זה לצד זה, בימינו אנו, של דימויים ושל מונומנטים מזמנים עברו. פעמים הם בצל סכנה או זנוחים, ופעמים כמו נוצקו בהם חיים חדשים, אך הם לעולם לא רק שם כדבר "טבעי", שניתן להנציח או לתעד בקלות. העובדה שהמרפאה אינה מתבוננת בדמויות הראשיות בציור הקיר או מגיבה להן – דמויות שהן בר־זמנית קרובות ורחוקות – פותחת צוהר להרהורים על עבודתה ועל מעורבותנו שלנו בצילום. זה האחרון הוא יצירת אמנות בזכות עצמה, הערה אמנותית על חוויה משותפת שהובילה את דרור מעיין ליצירת אוסף צילומים כפול בגאורגיה ועל גאורגיה, בעבר ובהווה.

למעשה, חלוקת הצילומים לקבוצות של תיעוד ואמנות עמדה בבסיס שיתוף הפעולה שבין החוקר לאמן. יצירת האוסף התיעודי, שהתאפשרה הודות לשיתוף הפעולה הנדיב עם משרד התרבות הגאורגי ועם המרכז הלאומי לחקר תולדות האמנות הגאורגית ושימור מורשתה ע"ש גאורג צ'ובינשווילי (Chubinashvili), חשובה במיוחד לשימושם של חוקרים ומרפאי יצירות אמנות. ניתן להגדיר אוסף זה כמאגר המעודכן והעשיר ביותר כיום, אשר מתעד את האתרים ואת האמנות של ימי הביניים בגאורגיה, והוא נגיש לכול ברשת (www.khi.fotothek.org). קבוצת הצילומים השנייה היא ביטוי לדו־שיח פרטי של האמן עם האנשים, עם הנופים, עם הכפרים ועם הערים של גאורגיה כיום, והם למעשה יצירתו הטבעית של דרור מעיין. עם זאת, רק בשילוב יוצא הדופן בין שתי הקבוצות, שהתאפשר בזכות האוניברסיטה הפתוחה, ניתן להעריך באופן מלא את יצירתו האמנותית, יצירה המשקפת רב־שכבתיות ומפגשים דרמטיים ומורכבים של אור וצל, של צבע ונקודות מבט, של טכניקות הדפסה וכדומה בין המונומנטים לבין חיי היום־יום בגאורגיה. תערוכתו של דרור מעיין, אם כן, היא הזמנה כפולה: ללכת בעקבותיו ולראות את גאורגיה דרך עיניו, ולהעריך וליהנות מיצירתו כצלם היודע לתמרן ללא לאות ולתהות ברגישות על ההבחנות הדקות שבין תחומיה השונים של אמנות הצילום.

פרופ' ד"ר גרהרד וולף

דוויט גארז'י אודבנו, כנסייה ראשית, ציור קיר, המאות ה-11 וה-13, יוחנן המטביל

על התערוכה

התערוכה "גאורגיה: מסע בזמן" מציגה אך מעט מאוסף צילומים נרחב, פרי מיזם בין-לאומי משותף הכולל חוקרים גאורגים, גרמנים, שוויצרים, איטלקים וישראלים, ובראשו עומד פרופ' ד"ר גרהרד וולף, מנהלו של המכון לתולדות האמנות בפירנצה, מכון מקס-פלאנק (Kunsthistorisches Institut in Florenz, Max-Planck-Institut). כחלק ממיזם המחקר "גאורגיה הביניימית במבט חוצה תרבויות" הוביל המכון לתולדות האמנות בשנים 2006 ו-2007, יחד עם המרכז הלאומי לחקר תולדות האמנות הגאורגית ושימור מורשתה ע"ש גאורג צ'ובינשווילי (George Chubinashvili) בטביליסי ופרופ' ד"ר ברברה שלולד (Barbara Schellewald) מאוניברסיטת בזל, משלחות לאתרים מימי הביניים ברחבי המדינה.

הצלם והאמן הישראלי דרור מעיין הוזמן על ידי פרופ' וולף ללוות את החוקרים במסעות אלה, שהתנהלו לא אחת בתנאים פיזיים תובעניים ובאזורים, שלעתים הגישה אליהם קשה. ההזמנה הניבה אלפי צילומים של התרבות הגאורגית בת למעלה מאלף שנים. נוסף על החלק התיעודי צילם מעיין גוף עבודות אישי המביא את התרשמותו מגאורגיה של ימינו.

תערוכה זו מבקשת להציג בפני הצופה מבט כפול זה על התרבות ועל העם הגאורגי, החוצה זמן ומקום, כפי שנתפסו בעין המצלמה של דרור מעיין. מבטו הייחודי משלב בין צילום אמנותי אישי, רגיש ומעמיק הלוכד רגעים אינטימיים ומיוחדים של חיי היום-יום לבין צילום דוקומנטרי יסודי ומקיף של המונומנטים. עם זאת, גם התיעוד יחיד במינו. בחירות האמן בזוויות הצילום, התאורה והקומפוזיציות המדודות, תוך התמודדות לא אחת עם תנאים טכניים ופיזיים מאתגרים, הופכות כל צילום ליצירת אמנות בפני עצמה.

בתערוכה צילומים המתעדים מונומנטים נוצריים מ"תור הזהב" הגאורגי (המאות ה-9-13) לצד צילומים אמנותיים המספרים את סיפור המרקם העשיר של חיי היום-יום בגאורגיה הברת-קומוניסטית. התצלומים יוצרים תמהיל שבו ההווה משתלב בצורה הרמונית בעבר, והעבר מונכח בהווה. נדמה כי חוט בלתי נראה, אך בל יינתק נמשך בין אז להיום, כמו לא חלפו למעלה מאלף שנים, ביטוי להמשך מסורות של פולחן ומנהגי דת,

מימין למעלה, כנסיית אוביסי, גרפיטי על קיר חיצוני
מימין למטה, כנסיית אוביסי, טקס אשכבה (פרט)
משמאל למעלה, כנסיית בגרטי, המאה ה-11, תבליט
בשימוש משני, שני ראשים
משמאל באמצע, כנסיית בגרטי, המאה ה-11, כותרת
משמאל למטה, כנסיית אלאורדי, המאה ה-11, תבליט,
עיטור גיאומטרי

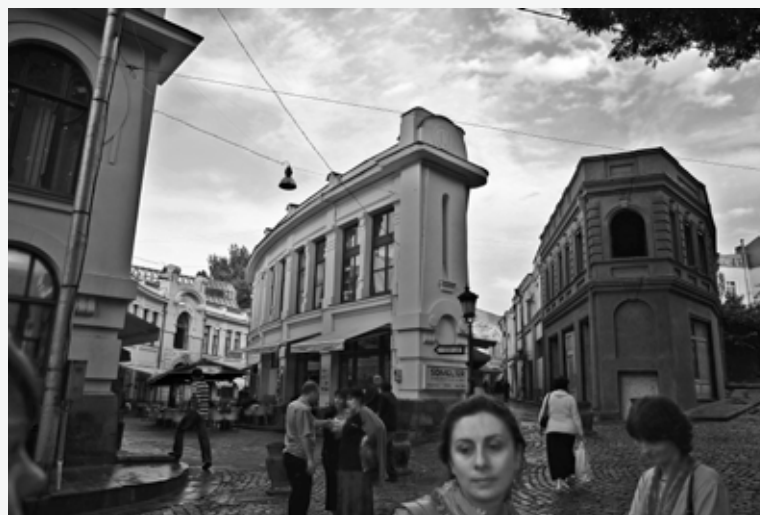
שנדמה כי יד העתים לא נגעה בהם. יעידו על כך נוכחות הנזירים בנוף הפתוח, רועים עם עדרי הבקר שלהם המלחכים עשב במרחבים הפתוחים, הבאת תינוק לטבילה בכנסייה או קלטות המוסיקה הנמכרות לצד קמעות ואיקונות בדוכנים שבקרבת הכנסיות.

טביליסי הבירה על פניה הרבות מציגה גם היא דרשיח מרתק המתקיים בין אמנות הצילום לבין תולדות האמנות והפוח צוהר אל העושר התרבותי והאמנותי של גאורגיה בעבר ובהווה. העבר עדיין ניכר באזורים מסוימים של העיר באדריכלות הייחודית המשלבת בין השפעות זרות (ביזנטיות, רוסיות ומזרחיות) לבין מסורת בנייה מקומית. כך, למשל, בחלקה העתיק ביותר של העיר, שבו האדריכלות מתאפיינת בסממנים מזרחיים, ישנם בתי עץ ובהם מרפסות ייחודיות, שהן פרט אדריכלי הנושא חותם ייחודי לגאורגיה. בה בעת טביליסי מגלה בצילומיו של מעיין את שגרת יומם של תושביה ומציגה עם תוסס, חיוני, שמח ומסביר פנים.

אנו מבקשים בזאת להודות למכון לתולדות האמנות בפירנצה, מכון מקס-פלאנק, ובמיוחד למנהלו, פרופ' ד"ר גרהרד וולף, על הסכמתו לחלוק עם הקהל הישראלי את חזונו ולהציג מעט מאוספיו העשירים והמגוונים של המכון. רחשי הוקרה שלוחים גם לד"ר אמה מעיין-פנר אשר נטלה חלק בכתביית הקטלוג לתערוכה ולפרופ' קונסטנטין לרנר מן האוניברסיטה העברית בירושלים על הייעוץ ההיסטורי. תודה מיוחדת גם לכל אנשי האוניברסיטה הפתוחה שעמלו בארגון תערוכה זו ובהקמתה.

מתי מאיר

עמוד 7, מצ'חטה, מבט כללי

גאורגיה: קווים לתולדות תרבותה

עדויות ארכאולוגיות מצביעות על כך כי התיישבות האדם בגאורגיה החלה עוד בתקופת האבן. גאורגיה מוזכרת במקורות הקלסיים בשם קולכיס (Colchis), ממלכה דמיונית המופיעה בסיפור יאסון והארגונאוטים המחפשים את גיזת הזהב. באלף הראשון לפני הספירה הוקמו באזור הקווקז שתי ממלכות גאורגיות: ממלכת הקולכיס (Kolkheti) או לאזיקה (Lazica) מזה, וממלכת קרטלי (Kartli) או איבריה מזה. קרטלי נחשבת לערש הנצרות בגאורגיה. על הקדושה נינו מספרים כי הגיעה לקרטלי, ניתצה שם את הצלמים הארמזיים ולאחר מכן המירה את אמונתם של אנשי המקום לנצרות. בשנת 337 לספירה הפך המלך מיריאן (Mirian) את הנצרות לדת הממלכה, מעשה שגרם, בין השאר, לאיחוד שתי הממלכות הגאורגיות.

עד הכיבוש הערבי של גאורגיה בידי המוסלמים (633–651) ואיחוד שני חלקיה – לאזיקה ואיבריה – סימנו הגבולות שהפרידו בין שני החלקים למעשה גם את מעבר הגבול בין שתי המעצמות של האזור. כך, בעוד לאזיקה הייתה נתונה להשפעה ביזנטית, הושפעה איבריה בעיקר מן השלטון הסאסאני. זאת ועוד, מאחר שגאורגיה יושבת על דרכי מסחר מרכזיות המובילות מאסיה לאירופה, והיא ממוקמת בתווך בין שכנות חזקות אלה ממערב וממזרח, היא השכילה להטמיע בתרבותה רעיונות ומוטיבים ממקורות מגוונים אלה.

על אף הניגודים בין שני חלקיה של גאורגיה שימשה הדת הנוצרית המשותפת כר פורה לקירוב שתי הישויות הפוליטיות. ב־300 השנים הראשונות לאחר התנצרותה ניכרה בגאורגיה בעיקר ההשפעה של הכנסייה האיברית הסורית-ארמנית, שהתבטאה, בין השאר, בתרגומי התנ"ך לגאורגית, באדריכלות כנסייתית דומה ובאימוץ דגם נזירי דומה. זאת ועוד, בשנים 608–609 בעקבות הניתוק של הכנסייה האיברית מזו הארמנית, שהייתה מונופיזיטית, אימצו הגאורגים את הליטורגיה הירושלמית-אורתודוקסית, שהייתה בשימוש עד המאה ה־10, ולאחר מכן את הליטורגיה הביזנטית. בחסות חלק ממשפחות האצולה, כמו למשל המשפחה הארמנית-גאורגית של הבגרטים (Bagrationi dynasty), ששני ענפיה היו לממלכות ב־880 בקירוב, נוסדו עד המאה ה־11 כנסיות ומנזרים בדרום גאורגיה, ולאחר כיבוש מרכז גאורגיה ומערבה בידי הבגרטיונים הוקמו גם באזורים אלה מנזרים. אחד המרכזים הנזיריים החשובים הוקם על ידי הקדוש גריגור חנדזטלי (Grigor Kahndzteli; 759–861), וחיי היום-יום בו נוהלו על-פי כתבי ייסוד (charters) לפי הנוסח הביזנטי. כמו כן, הנסיך דוויט (Davit) הקים במאה ה־9 מנזרים

רבים נוספים, ובהם עוטררו הכנסיות בסגנון ביזנטי, ובבתי המלאכה לאיור כתבי יד אימצו האמנים את דרכי האיור הביזנטי.

ב־1008 הצליח המלך גרט השלישי (Bagrat III) לראשונה לאחד את כל הארץ, פרט לטביליסי (Tbilisi), אך עד מהרה נהרסה גאורגיה בידי הטורקים הסלג'וקים. המלך דוויט הרביעי, ה"בנאי" (Davit IV; 1089–1125), הצליח להסיג את הסלג'וקים מגאורגיה ומאזורים בארמניה, באזרבייג'אן ולחוף הים השחור והחזיר לגאורגיה את טביליסי לאחר 400 שנות כיבוש מוסלמי. במאות ה־12–13 הייתה גאורגיה למעצמה החזקה במרכז אסיה. המלכה תמר (1184–1210), או כפי שכונתה Tamar Mepe (המלך תמר), כבשה את החוף הצפון-מזרחי של טורקיה של היום (באזור טרבזונד) וביססה תחת שלטונה את המערכת הפאודלית הגאורגית.

שליטים אלה נודעו כפטרונים נדיבים במיוחד של אמנויות, ותחת שלטונם הוקמו מונומנטים רבים ומרשימים. כך נבנתה ב־1003 קתדרלה רחבת ממדים ליד קוטאיסי (K'ut'a'isi) במערב גאורגיה, שהייתה אז עיר הבירה של הממלכה; ב־1010–1029 נבנו המרכז הדתי במצ'חטה (Mtskheta) והכנסייה בסמטביסי (Samtavisi). בין השנים 1106–1125 נבנו במזר גלטי (Gelati) שלוש כנסיות המעוטרות בתכניות איקונוגרפיות ביזנטיות. ברוח דומה, אף השירה הליטורגית שנהגו לשיר בין כותלי הכנסייה שילבה לא אחת בין המנגינה הביזנטית לפוליפוניה הגאורגית המשולשת.

הרצון להזהות עם התרבות הביזנטית מצא לו ביטוי אף בקרב משפחת המלוכה. באחד מצעירי הקיר שבתוך כנסיית הארמון החצוב בסלע בוורדזיה (Vardzia), שנבנה עבור המלכה תמר ב־1184–1186, בני משפחת המלוכה מתוארים כעוטים בגדי קיסרים ביזנטיים, עדות לפרוטוקול הרשמי של החצר הגאורגית ולשאיפות הנשגבות של השליטים הגאורגים להידמות לשליטים הביזנטיים.

הפריחה היצירתית בתקופה זו באה לביטוי, בין השאר, גם בתחומי אמנות אחרים, כגון: רקמה, קרמיקה ועבודת מתכת. החל משלהי המאה ה־10 אפיינה הפריחה התרבותית גם את חיי הדת והרוח; קהילות של נזירים גאורגים החלו מתבססות בהר אתוס או על ההר השחור ליד אנטיוכיה וייסדו אקדמיות תאולוגיות במנזרים, כגון גלטי (Gelati) במערב גאורגיה ואיק'לטו (Iqalto) במזרח גאורגיה. התנ"ך הגאורגי, ספרי הקודש, הכתבים הדוגמטיים והאוספים הקאנוניים מותאמים כולם למודלים המגיעים מקונסטנטינופול,

בירת ביזנטיון. יצירות ספרות רבות נכתבו בתקופה זו. הידועה בהן היא יצירת המופת מאת שותא רוסתוולי (Shota Rustaveli) "עוטה עור הנמר", אשר מחברה נשלח על ידי המלכה תמר לשהות במנזר הצלב הקדוש בעמק המצלבה בירושלים.

בתחילת המאה ה־13, כאשר בעקבות הכיבוש הלטיני של קונסטנטינופול (1204) מצאה עצמה ביזנטיון במצוקה פוליטית, אף גאורגיה לא הצליחה לעמוד עוד בפני הפולשים מן המזרח. במאות ה־13–14 נכבשה הממלכה בידי המונגולים, שהיו אז בשיא כוחם, ומאוחר יותר, עם נפילתה של קונסטנטינופול, בת בריתה המרכזית של גאורגיה באזור, בידי הטורקים העות'מאנים ב־1453.

מתחילת המאה ה־19 ואילך ועד 1990, להוציא תקופה קצרה שבה הייתה גאורגיה לרפובליקה דמוקרטית (1918–1921), היא הייתה נתונה בצורה זו או אחרת תחת חסותה של רוסיה, ומאוחר יותר אף הפכה לחלק מרוסיה הסובייטית. ב־9 באפריל 1991 הכריזה גאורגיה על עצמאותה.

מתי מאיר

הנצרות בגאורגיה והאמנות המונומנטלית

מצ'חטה (Mtskheta)

העיר מצ'חטה נוסדה כאלפיים שנים לפני הספירה והפכה לבירתה של איבריה, הממלכה הגאורגית המזרחית (500 לפני הספירה – 500 לספירה). העיר ממוקמת בנקודת מפגש בין שני הנהרות Aragvi ו-Mtkvari. מכאן החלה להתפשט הנצרות במאה ה-4 לספירה בכל רחבי גאורגיה. כיום, העיר עדיין משמשת כמרכז חשוב ביותר לפעילות הכנסייה הנוצרית האורתודוקסית.

קתדרלת סוטיסחובלי (Svetitskhoveli)

הקתדרלה נמצאת במרכז העיר מצ'חטה והיא הגדולה בגאורגיה. מפאת חשיבותה שימשה כמקום קבורתם של מלכים רבים. מיקום הכנסייה וכן שמה "העמוד נותן החיים" קשורים לנס שהתחולל במקום זה. לפי האגדה, יהודי בשם אליאס הביא לאחותו סידוניה את גלימתו של ישוע מירושלים. סידוניה, שאימצה בחוזה את הגלימה אל חיקה, מתה מעוצם ההתרגשות. סביב המקום שבו נקברה יחד עם הגלימה, שלא ניתן היה להוציאה מידיה, נבנתה במאה ה-4 כנסייה על ידי המלך מיריאן, שהתנצר זה לא מכבר. במקום זה גדל עץ ארז ענק, שנעקר בזמן בניית הכנסייה. על פי האגדה אחד מעמודי התווך בכנסייה הוקם בדרך נס מעץ זה, והוא חולל נסים, ריפא חולים והחיה מתים בזכות נוזל קדוש שנבע ממנו. האנדרטה על קברה של סידוניה נבנתה בשנים 1678–1688, ועליה מתוארים סיפורי הנסים הקשורים לעמוד, סצנות מחיי ישוע וקדושים.

הקתדרלה העומדת במקום כיום נבנתה בין השנים 1010–1029 על ידי האדריכל Arsukidze, תחת פטרונו של Melchisedek Katholikos I. לכנסייה תכנית מטיפוס צלב יווני עם כיפה. החזיתות מעוטרות בקשתות עיוורות ובעיטורים מרהיבים סביב החלונות. תבליטים מתקופות שונות שובצו בכל החזיתות. החזית המזרחית היא המרשימה מכולן. חלון המזבח מעוטרת במסגרת עשויה מאבן אדומה, אשר שייכת לעיטור המקורי של הכנסייה מהמאה ה-11. מתחתיה שני מלאכים שאמנם גם הם חלק מהעיטור המקורי, אך באחד השיפוצים נעקרו ממקומם ושובצו במקומם הנוכחי. לצדם נמצאים תיאור של הבתולה מריה ויוחנן המטביל המתפללים לישוע (Deesis), תבליט המתוארך למאה ה-18, ושני ראשי שוורים מהמאה ה-5.

15

מנזר וכנסיית ג'בארי (Jvari)

כנסיית הצלב הקדוש ג'בארי ממוקמת על הר מול העיר מצ'חטה. מיקומה מסמל יותר מכול את ראשיתה של הנצרות בגאורגיה. לפי אחת האגדות, קדושה מקומית בשם נינו הטבילה את הגאורגים לנצרות בתחילת המאה ה-4, ועל ההר הגבוה ביותר ליד מצ'חטה העמידה צלב ענק עשוי מעץ המסמל את התנצרות האזור כולו. צלב זה שיוחסו לו נסים, משך עולי רגל רבים. הכנסייה נבנתה סביב הצלב, בין שנת 586 ל-605 תחת פטרונוטו של Ersimtavari Stepanoz I.

כנסייה זו היא אחת הדוגמאות המוקדמות ביותר לאדריכלות גאורגית. תכניתה מבוססת על ריבוע שפינותיו נקטמו כדי לקבל מתומן. מעל הפינות האלכסוניות ישנן קשתות מתוכות (squinches) שנועדו לתמוך בכיפה. מכל ארבעת העברים ישנו אפסיס (סידור המוכר בכינוי טרה־קונכוס).

פיסול ותבליטים רבים מקשטים את קירותיה החיצוניים של הכנסייה. על הטימפנום הדרומי נמצא תבליט המתאר את הערצת הצלב. הזמן וגורמי הטבע לא עשו עמו חסד,

אך עדיין ניתן לראות את איכות היצירה המרשימה ששמרה בחלקה גם על שרידי צבע. בזכות חשיבותה הסמלית והאדריכלות המיוחדת שימשה הכנסייה מודל לבניית כנסיות רבות בגאורגיה. הכנסייה עדיין נחשבת לאחת החשובות ביותר ומרכז לחגיגות דתיות רבות. בתערוכה ניתן לראות שני צילומים מאירוע אחד כזה: טקס של טבילת תינוק, שבסיומו האב הגאה יוצא עם איקונה משפחתית של האם הקדושה שקידשה את הטקס. לצד הפולחן הדתי מתקיים גם פולחן עממי. עץ עומד לצד הכנסייה. עולי הרגל קושרים אליו סרטים צבעוניים כסגולה למזל ולהתגשמות משאלות.

17

כנסיית אטני סיוני (Ateni)

הכנסייה המוקדשת למות הבתולה מריה נבנתה במאה ה־7. צורתה הארכיטקטונית, טורה־קונכוס, הושפעה מכנסיית ג'בארי במצ'חטה. בתערוכה מוצגים צילומים של תבליט מהחזית המערבית המתאר סצנת ציד (המאה ה־7) ותבליט מהחזית הצפונית של אחד התורמים לבניית הכנסייה (המאה ה־10), וכן פסל של ראש אייל הממוקם על קצה גג האפסיס הצפוני. בין השנים 1080–1090 עוטר החלל הפנימי של הכנסייה בציורי קיר מרהיבים ממחזור סצנות מחיי ישוע ומריה, ובהן הבשורה ליוסף. ציורי קיר אלו הם דוגמה מופלאה לתקופה הקלסית של האמנות הגאורגית.

מנזר קינטסביסי (Kintsvisi)

מנזר זה נבנה בתחילת המאה ה-13. כנסיית המנזר מוקדשת לקדוש ניקולס, והיא מיוחדת בשל ציורי הקיר המרהיבים שלה. הרקעים מצוירים בלפיס-לזולי, צבע כחול ייחודי ויקר ערך. דיוקנאות המלכה תמר ופטרון הכנסייה אנטוניוס מאפשרים לקבוע שציורי הקיר נעשו לפני 1205. באפסיס מתוארת מריה, אמו של ישוע, המחזיקה את הילד בחיקה. שרידי הזהב על ההילות מעידים על העושר הרב. צלב ענק מעטר את הכיפה, ועל הפנדנטיבים (משולשים מקומרים הבנויים על פינות הריבוע מתחת לכיפה) ארבעת האוונגליסטים מתוארים בתוך מדליונים. מעגל סצנות מחייו של ישוע ומחייו של הקדוש ניקולס מעטר את קירותיה של הכנסייה, ובהן מוצגת בתערוכה כניסתו של ישוע לירושלים. ידו המיומנת של האמן והעושר הצבעוני ניכרים היטב בציורים אלה הנמנים עם היפים בגאורגיה, והם שייכים לתקופת הפריחה התרבותית של "תור הזהב".

מנזר טימוטסובני (Timotesubani)

מנזר זה נמצא באזור בורז'ומי (Borjomi). הוא נוסד על ידי Iwane Akhalcikeli ו-Shalva שלטי טורי (Tori). הכנסייה הראשית נבנתה בסוף המאה ה-12 ובתחילת ה-13 והוקדשה למריה הבתולה והיא בעלת תכנית ארכיטקטונית מיוחדת, בה הכיפה מונחת על שני עמודים ובלטות היוצאות מקירות האפסיס. היא בנויה מלבנים, שיטת בנייה שאינה אופיינית לגאורגיה, וניתן להשוותה רק לכנסיית ניקולס הקדוש בקינטסביסי. הכנסייה עוטרה בראשית המאה ה-13 בציורי קיר איכותיים במיוחד ברוח "תור הזהב". המיחד את תכניתה האיקונוגרפית של כנסייה זו הוא תיאור יום הדין האחרון המתפרס על שלושת קירותיה של הזרוע המערבית: תחיית המתים (הקיר הדרומי), גן העדן (הקיר המערבי) והגיהינום (הקיר הצפוני). אחת הסצנות של יום הדין האחרון המוצגת בתערוכה מתארת את בעלי החיים ואת הציפורים המחזירים את המתים לתחייה מתוך בטנם לפני מעמד הדין. סצנה נוספת מתארת את החוטאים הנדחפים לאש הגיהינום על ידי מלאכים, ונחשים עוקרים את עיניהם כעונש על חטאיהם.

21

מנזר אוביסי (Ubisi)

מנזר זה נוסד במאה ה-9 על ידי אחד מאבות הכנסייה החשובים של גאורגיה, גריגור חנדזטלי, תחת פטרונותו של דמטריוס (Demetre), מלך גאורגיה המערבית. הכנסייה שנבנתה בין השנים 826–830 והוקדשה לגאורגיוס הקדוש, הייתה קטנת ממדים ובעלת אולם תווך אחד עם אפסיס בקצה המזרחי. במאה ה-12 היא הורחבה, ונוספו לה שני אגפים צדדיים. בסוף המאה ה-13 ובראשית המאה ה-14 תחת פטרונותו של דוויט השישי נארין (Davit VI Narin), בנו של המלך קונסטנטינוס הראשון, עוטרה הכנסייה בהידור רב באיקונות ובציורי קיר על כל קירותיה ועל תקרתה. ציורי הקיר מראשית המאה ה-14 נעשו בידי האמן גרסימוס (Master Gerasime), תלמידו של האמן דמיאנוס (Damiane). הם נוצרו בהשפעת האמנות הקונסטנטינופוליטנית ומהווים דוגמה נדירה לסגנון הפליאולוגי בגאורגיה (השושלת האחרונה ששלטה בביזנטיון מהמאה ה-13 ועד לנפילת האימפריה). בסצנות קומפוזיציות עמוסות בדמויות ובפרטים ארכיטקטוניים שונים. נעשה בהן שימוש בצבעים עזים ומנוגדים. הדמויות עצמן אקספרסיביות מאוד ובעלות פרופילים מודגשים, פרופורציות מעוותות ואקצרות קיצוניות.

23

ההתגשמות בבשר (Incarnatio) של ישוע והקורבן הם נושאים מרכזיים בציורי הקיר. מחזור חייו וייסוריו של גאורגיוס הקדוש, אחד הקדושים החשובים ביותר בגאורגיה בתקופה ההיא, מקבל דגש מיוחד ובא לידי ביטוי בתערוכה, בפרט מסצנה המתארת את הקיסר דיוקלטיאנוס והמכשפים ובתיאור האלילים מסצנת גאורגיוס הקדוש מנפץ את האלילים. בתערוכה מוצג פרט מ"סעודת השליחים" (Communion of the Apostles) המתאר את ראשו ואת צווארו של ישוע בזווית של כמעט 90 מעלות התורם לתחושת האקספרסיביות הקיצונית. האקספרסיביות ניכרת בבירור גם בפרטים מהסעודה האחרונה. בניגוד לאיקונוגרפיה הרווחת של סצנה זו, השולחן עמוס בכלי אוכל, בסכר"ם ובמיני מאכלים שונים, ובהם משולשי הלחם הגאורגי המסורתי ה"חצ'פורי" (khatchapuri) המוגש כמעט בכל סעודה עד ימינו אנו.

25

מנזר אלאורדי (Alaverdi)

מנזר זה הנמצא לא רחוק מהעיר טלבי (Telavi), נוסד במאה ה-6 על ידי הנזיר יוסף אלאורדי מאנטיוכיה. הקתדרלה העומדת במרכז המנזר נבנתה בראשית המאה ה-11 בפטרונותו של מלך קחטיה (Kakhetia), קווריקה (Kvirike) הגדול. קתדרלה זו היא הגבוהה ביותר בגאורגיה ובעלת מראה מונומנטלי ומרשים, אף כי קירותיה כמעט נעדרים עיטורים. כיום חזר המנזר לשמש מרכז דתי פעיל המושך אליו עולי רגל רבים גם בגלל קדושתו, אך גם בזכות יקב היין הגדול והעתיק הפועל בתחומו.

מנזר גלטי (Gelati)

המנזר נבנה במאה ה-12 על ידי אחד המלכים החשובים ביותר בגאורגיה – דוויט הרביעי, ה"בנאי", והושלם על ידי בנו – דמטריוס. במשך תקופה ארוכה שימש המנזר מרכז תרבות והשכלה (אקדמיה) חשוב בדומה לקונסטנטינופול. בתוך המנזר היה בית מלאכה לכתבי יד (סקריפטוריום) חשוב, ובו נכתבו ואוירו כתבי יד רבים. מנזר גלטי אף כונה ירושלים השנייה. במנזר שלוש כנסיות: כנסייה ראשית – כנסיית המולד, ושתיים נוספות – כנסיית גאורגיוס הקדוש וכנסיית ניקולס הקדוש.

כנסיית המולד היא בעלת כיפה ותכנית בצורת צלב. קירות הכנסייה מעוטרים בסצנות מחייו של ישוע, בתיאורי קדושים ובשושלות המלכים ששלטו במדינה. רוב ציורי הקיר מתוארכים למאות ה-16 וה-17, באפסיס של הכנסייה נמצא פסיפס של מריה וישוע התינוק ושני מלאכים לצדם המתוארך ל-1125-1130. זוהי דוגמה נדירה לאמנות הפסיפס בגאורגיה.

עיר המערות ורדזיה (Vardzia)

עיר המערות והמנזר ורדזיה חצובים בהר ששמו ירושטי (Erusheti) הנמצא בדרום-מערב גאורגיה, על גבול טורקיה. שבע קומות של מערות נחצבו תחת פטרוגותו של המלך גאורגיוס השלישי ובתו, המלכה תמר. העיר החצובה כוללת מאות חדרים עם מובילי מים ומנהרות מסתור שנבנו לצורך הגנה מפני המונגולים. הכנסייה הראשית, המוקדשת למות מריה מתוארכת לשנים 1184–1186.

תכניתה העיטורית של הכנסייה כוללת סצנות מחיי ישוע. מעל לכניסה מתוארות הפנים הקדושות (Mandylion), פנינה אמנותית אמינית המעידה על איכותו הגבוהה ועל מיומנותו של האמן. קימור האכסדרה מעוטר בסצנת יום הדין האחרון, שמצב שימורה רע מאוד, וחלקים ממנה נעלמו כליל. צלב מעוטר על רקע כחול וסביבו מלאכים נמצא במרכז הקימור ומסמל את הערצת הצלב.

מאות שנים של תאורת נרות ולפידים כיסו בפיח שחור את הקירות. היעדרו של מקור אור טבעי או מלאכותי הופכים את ההתבוננות ביצירות במערות עצמן לחוויה מתסכלת. בנקודה זו יש למצלמה יתרון רב. היא מאפשרת להבחין בפרטים רבים, שהעין הבלתי מזוינת מחמיצה.

בשנת 1283 נהרסו שני שלישים מהעיר ברעידת אדמה. הכנסייה שופצה ונוסף לה מגדל פעמון הבולט מאוד בשטח. ב־1551 כבשו הפרסים את העיר, בזזו אותה והביאו עליה את קצה. כיום חזרה ורדזיה לשמש מרכז רוחני לנזירים. בירידתנו מההר פגשנו שני נזירים שעלו לבלות את הלילה בתפילה במקום מיוחד זה.

מימין למעלה, ורדזיה, כנסייה ראשית, המאה ה-13, ציור קיר, הערצת הצלב
 מימין באמצע, עיר המערות ורזיה, מבט כללי
 מימין למטה, ורדזיה, כנסייה ראשית, המאה ה-12, ציור קיר, המלכה תמר והמלך גאורגיוס השלישי
 משמאל למעלה, זריחת ירח, ורדזיה
 משמאל למטה, ורדזיה, קפלת הקבורה של המלך לאשא גאורגי, המאה ה-15, ציורי קיר, מחזות פסיון

המנזרים של דוויט גארז'י (Gareji)
קומפלקס מנזרים ייחודי זה נמצא במזרח גאורגיה, במרחק של כ-75 קילומטרים מטביליסי על גבול אזרבייג'אן, במקום שבו הנוף המדברי עוצר נשימה, והזמן כמו עצר מלכת. המנזרים המוקדמים באתר נוסדו על ידי הכומר דוויט הקדוש גארז'י (Davit Gareji), שהגיע ממסופוטמיה יחד עם 12 נזירים נוספים ותרם תרומה חשובה להתנצרותה של גאורגיה.

בשיפולי הר גארז'י מצוי מרכז דתי בשם ה־Lavra של דוויט, ובו החלו 13 האבות את עבודתם המיסיונרית. כיום הקומפלקס המקורי נמצא בתוך ביצורים צבאיים מהמאה ה-16. חשיבותו של המקום כה גדולה עד כי שלושה ביקורים בו, ובקברו של דוויט גארז'י נחשבים כשווי ערך לביקור בירושלים המקורית. עולי רגל רבים ממשיכים לפקוד מקום קדוש זה. במנזרים בגארז'י ישנן כנסיות רבות, תאי התבודדות לנזירים ומערות ששימשו כמרחצאות, מאפיות, חדרי אוכל ועוד. המנזרים והקפלות החצובים במעלה הר אודנבו (Udanbo) מיוחדים בזכות ציורי הקיר שנעשו בין המאה ה-10 למאה ה-13. כך, למשל, בחדר האוכל (refectory) השתמרו שתי שורות חצובות של מקומות ישיבה לכ-50

נזירים. על קירותיו ניכרות שתי שכבות של ציורי קיר, הראשונה מתוארכת למאה ה-11 והשנייה למאה ה-13. בין הנושאים האיקונוגרפיים ניתן לראות את תיאורי הקדושים, Deesis, וסצנות המציגות סעודות, כגון הסעודה האחרונה, וביקור שלושת המלאכים אצל אברהם.

התכנית האיקונוגרפית של הכנסייה הראשית השתנתה עם הזמן. מעגל חייו של דוויט גארז'י, למשל, שעייטר את קירות המקום במאה ה-11, הוחלף מאוחר יותר במעגל כריסטולוגי ובשורה של קדושים שונים. ייתכן שאסכולה מקומית עיטרה את הכנסיות והוסיפה לסצנות הדתיות מוטיבים מחיי הנזירים. הדבר נדיר, וקשה למצוא לו מקבילות במקומות אחרים.

במשך מאות בשנים שימשו המנזרים של גארז'י מרכז תרבותי ודתי חשוב, שאליו עלו לרגל רבים. את חותמם השאירו הצליינים בכתובות גרפיטי רבות, בשפות שונות, המפוזרות על קירות המנזרים. מכלול מנזרים זה שימש מלכים גאורגים שפרסו את פטרונותם עליו ושימרו אותו. על כך מעידים דיוקנאות המלכים המעטרים את הקפלות והכתובות שהשאירו משפחות המלוכה שביקרו במקום.

המנזרים של דוויט גארז'י, אודבנו:
 מימין למעלה: הסעודה האחרונה, חדר האוכל, המאה
 ה-11, ציור קיר
 מימין למטה, קפלת החיילים הקדושים, המאה ה-13, ציורי
 קיר
 משמאל למעלה, חדר האוכל, המאות ה-11 וה-13, ציור
 קיר, Deesis
 משמאל באמצע, הכנסייה הראשית, דיאקוניקון
 (diaconikon), ציורי קיר, המאות ה-11 וה-13
 משמאל למטה, חדר האוכל, מבט כללי

ההתגלות באקאורטה (Akaurta)

בעיירה קטנה ושמה אקאורטה, כ-100 קילומטרים דרומית לטביליסי, נמצאת כנסייה עתיקה המתוארכת לפי המסורת למאה ה-5. כנסייה זו עמדה, וגגה הרוס, תקופה ארוכה. לילה אחד ראתה האשה הזקנה ביותר בכפר חיזיון. בחזיונה הופיעה לפנייה מריה הקדושה ובצורה התלוננה על כך שהכנסייה עומדת עזובה, מוזנחת וללא גג. למחרת בבוקר קראה הזקנה לכל אנשי הכפר, סיפרה להם על ההתגלות והפצירה בהם לתקן את הגג כפי שהבתולה צוותה. העבודות החלו מיד, ובסיומן נערכה סעודה חגיגית בתוך הכנסייה העזובה לכבוד התגלות מריה לזקנה, שהייתה לאורחת הכבוד. להפתעתנו ולשמחתנו הגענו בזמן הנכון על מנת להיות שותפים לאירוע מיוחד זה ולתעד אותו.

סיפור החיזיון המודרני הזה דומה בצורה מופלאה לחזיונות שתועדו בספרי הקדושים בתקופה הביזנטית. האשה הזקנה זיהתה את האם הקדושה על-פי תיאורים מצוירים על גבי האיקונות שהכירה כל חייה. אשה פשוטה, שאינה יודעת קרוא או כתוב, הפכה לקדושה בזכות אמונתה העמוקה ותפקידה בחברה כמעבירת המסר האלוהי אל בני קהילתה.

אמה מעייין-פנר

ביבליוגרפיה נבחרת

- Amiranashvili, Sh. Ia., *Istoriia gruzinskogo iskusstva* (Moskva, 1950).
- Beridze, N. and E. Neubauer, *Die Baukunst des Mittelalters in Georgien vom 4. bis zum 18. Jahrhundert* (Vienna, 1981).
- Burtchuladze, N., *The Ubisi Monastery Icons and Wall Painting, the 14th Century* (Tbilisi, 2006).
- Eastmond, A., *Royal Imagery in Medieval Georgia* (University Park, Pa., 1998).
- Evans, Helen, C. and Wixom, William D. (eds.), *Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843–1261*, exh. cat., New York, Metropolitan Museum of Art (New York, 1997), pp. 336–41.
- Gedevanishvili, E., "The Holy Face in the Wall Paintings of Timotesubani," *Georgian Antiquities*, 2002, no. 1.
- "Georgia, Medieval Monuments," Kunsthistorisches Institut in Florenz, online exhibition (<http://expo.khi.fi.it/galerie/georgien>).
- Kartlisay, M., *The Wellspring of Georgian Historiography: the Early Medieval Historical Chronicle, the Conversion of K'art'li and the Life of St. Nino*, transl. and ed., by Constantine B. Lerner (London, 2007).
- Metreveli, R., *Georgia* (Nashville, Tennessee, 1995).

Georgia: A Journey through the Ages

Photographs by the Artist Dror Maayan

Preface

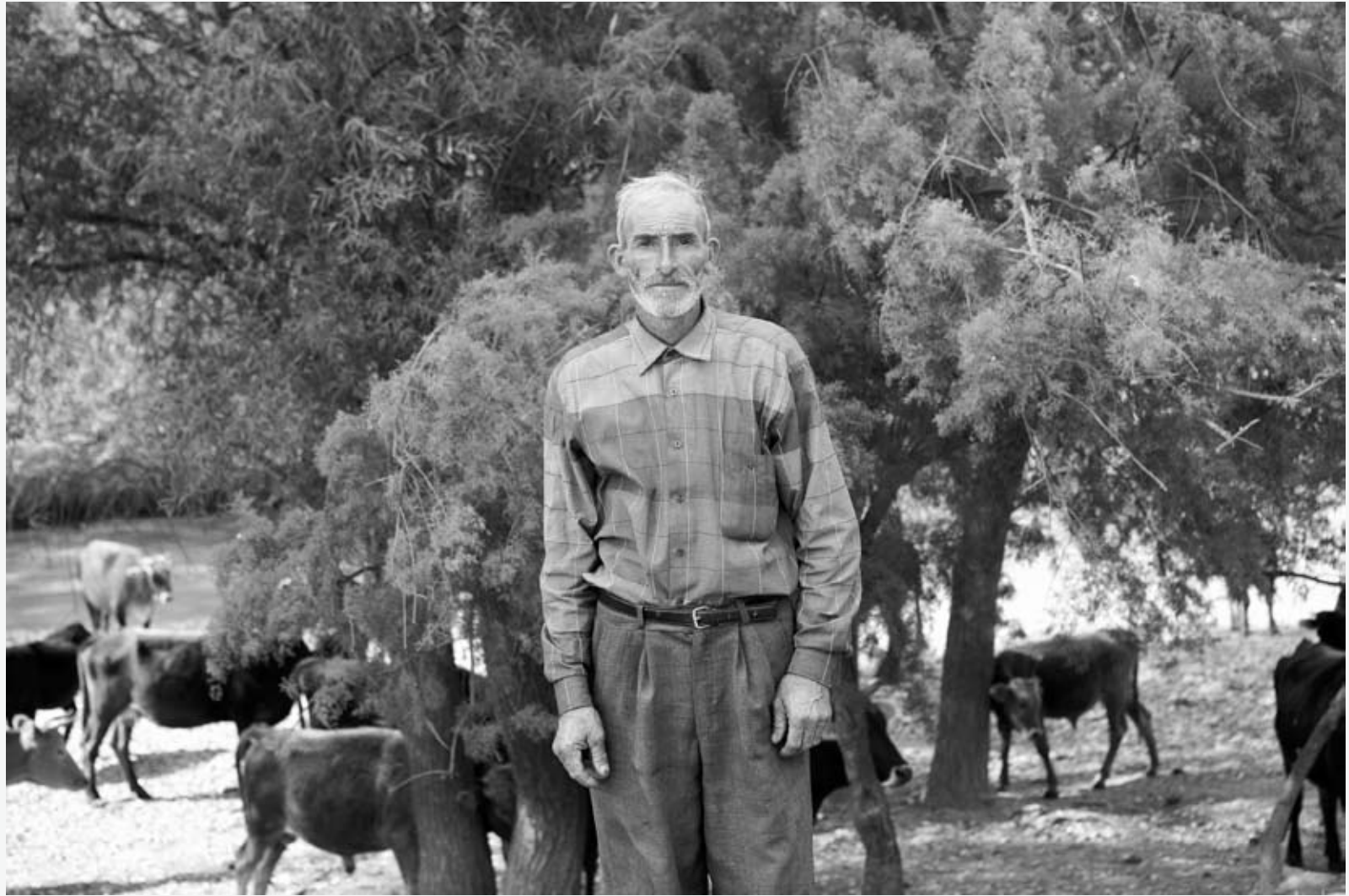
The cover photograph of this catalogue shows a young restorer in the monastery of Kintsvisi on the scaffolding before a fresco, looking down at a piece of cloth to be used in the restoration work. It marvelously reassumes and evokes the dialogue between present and past, which the photographs taken by Dror Maayan during two expeditions to Georgia in 2006 and 2007 display before our eyes. The two groups of painted figures of the fresco in their light sfumato seem to look at and to implore the restorer with their raised hands to continue her work. The photograph invites us to think about the conditions of the past in the present, about continuity, rupture and re-use, about the mediated life of images and monuments of other epochs in our own time, sometimes threatened or abandoned, sometimes appropriated or revitalized, but never just there, as if they were something “natural” and could be recorded or documented in a pure way. That the restorer doesn't look to the protagonists of the painting or act on these figures which are near and distant in the same moment, opens a space of reflection, regarding her work and our own involvement with the photograph. For the latter is a work of art in its own right, an artistic comment to a shared experience which has led Dror Maayan to the creation of a double corpus of photographs in and about Georgia, past and present.

In fact, the division of the photographs into a documentary and an artistic group was the basic agreement of collaboration between the scholar and the artist. The production of the first group is particularly important for the use of researchers and restorers, and thanks to the generous cooperation of the Georgian Ministry of Culture as well as the George Chubinashvili National Research Centre for Georgian Art History and Heritage Preservation (Tbilisi), it can today be defined as the most up to date and richest documentation of Georgian medieval art and sites, to become accessible on-line in an open access format. The second group is the result of the personal dialogue of the artist with the people, landscapes, villages and urban spaces in Georgia today. These photographs are thus Dror

Maayan's proper work of art. However, only in the combination of eminent examples of both groups in the present exhibition, made possible and realized by the Open University of Israel, can Dror's work be fully appreciated: as a multi-layered reflexion on and an encounter between Georgian monuments and contemporary life in a complex dramaturgy of light and shadow, color, points of view, printing modes etc. Dror Maayan's exhibition is thus a double invitation: to follow him to see Georgia through his eyes and to enjoy as well as appreciate his work as a photographer who continuously knows to shift *between* and subtly question the distinctions *of* the genres of the art of photography itself.

Prof. Dr. Gerhard Wolf

About the Exhibition

"Georgia. A Journey through the Ages" presents but a small part of a vast and exquisite corpus of photographs of present day Georgia taken by the Israeli artist and photographer, Dror Maayan. This corpus is the result of an international project of cooperation between Georgian, German, Swiss, Italian and Israeli scholars, led by Prof. Dr. Gerhard Wolf, director at the Kunsthistorisches Institut in Florenz, Max-Planck-Institut. As part of the research project "Medieval Georgia in a Cross-Cultural Perspective," the Kunsthistorisches Institut, together with the George Chubinashvili National Research Centre for Georgian Art History and Heritage Preservation (Tbilisi) and Prof. Dr. Barbara Schellewald from the University of Basel, undertook expeditions in 2006 and 2007 to medieval Georgian monuments. These expeditions were completed under the most challenging conditions and in regions that were almost impenetrable.

connecting past and present, reflecting rituals and religious practices that seem today as fresh as ever.

The exhibition also shows the intriguing, variegated aspects of the capital, Tbilisi, and exhibits the discourse between the art of photography and art history. It opens a vista into the rich cultural and artistic heritage in Georgia, past and present. The past is still to be seen in certain parts of the town, especially in its unique architecture which incorporates foreign influences (Byzantine, Russian, and Eastern) into its local building tradition. Thus for example, in the Old City of Tbilisi, where the architecture is characterized by Eastern elements, there are ancient wooden houses with special balconies, a characteristic feature of Georgian architecture. Above all, Tbilisi is shown in these photographs through the daily routine of its inhabitants, revealing a lively, vibrant, cheerful, and welcoming people.

We wish to acknowledge the generous support of the Kunsthistorisches Institut in Florenz, Max-Planck-Institut, and especially its director, Prof. Dr. Gerhard Wolf for exposing the Israeli public to a small part of its rich and varied collections. Special thanks go to Dr. Emma Maayan-Fanar who contributed to the catalogue, as well as to Prof. Konstantin B. Lerner for his help with the catalogue's historic aspects. We wish to thank the staff of the Open University of Israel who were instrumental in ensuring that this exhibition took place.

Mati Meyer

IV

The unique vision of Dror Maayan blends the artistic and personal process of photography. Sensitive and profound, it captures intimate and special moments of everyday life, creating basic as well as comprehensive photographic documentation of monuments from the past, and providing research tools to present and future art historians. And yet the documentary approach is unique; the angle of the artist's shots, the carefully considered lighting and composition, make of each of these documented images a work of art. Photos documenting Christian monuments from the Georgian "Golden Age," are side by side with artistic photos — figures, landscapes, towns and villages — telling of the rich fabric of daily life in post-communist Georgia. The distinction between past and present is not necessarily artificial. On the contrary, the photographs create a harmonious mix, blending past with present, and vice-versa. The monks praying in the open air, the cattle grazing in the prairies, the baptism of a newborn in the church, or the music cassettes offered for sale side by side with amulets and icons in the church's vicinity, are vibrant testimonies to an invisible thread

Dror Maayan: Biography

Artist, Photographer, Painter

Born 1967, in Israel

www.maayandror.co.il

Art Studies

Hebrew University, Jerusalem (M.A.)

"Bezalel" Academy of Art, Jerusalem

"Avni Institute for Painting & Sculpting", Tel-Aviv

"Beit-Berl Art Instructors & Teachers Academy"

VII

Selected Exhibitions

2009	Sole Exhibition, "Georgia. A Journey through the Ages", Open University Gallery, Raanana, Israel.	2006	Sole Exhibition, "Traces of the Sea", The National Maritime Museum, Haifa, Israel.
2008	Online Exhibition, "Georgia, Medieval Monuments", http://expo.khi.fi.it/galerie/georgien	2006	Sole Exhibition, "Mushrooms – A Photographic Look at Street Art in Berlin", Pyramida Center for Contemporary Art, Haifa, Israel.
2007	Sole Exhibition, "Graffiti: Street Art as a Statement: A Photographic Look at the Streets of Berlin", Open University Gallery, Raanana, Israel.	2006	Group Exhibition, "Captured Moments", The Edge Art Center, Nahariya, Israel.
2007	Sole Exhibition, "Across Georgia", TBC Bank Tbilisi, Georgia.	2006	Group Exhibition, "Haifa in the Eye of the Camera", Haifa Museum, Israel.
2007	Sole Exhibition, "Traces of the Sea", Galerie de l'Espace Culture à Marseille, France.	2006	Group Exhibition, "Il Silenzio del Mare", L'Istituto Italiano di Cultura di Haifa, Haifa, Israel.

- 2005 Group Exhibition, "A3, Israeli Drawing", PYRAMIDA – Center for Contemporary Art, Haifa, Israel.
- 2005 Sole Exhibition, "Düsseldorf", Photography–Painting Exhibition, Gastatelier der Landeshauptstadt, Düsseldorf.
- 2005 Group Exhibition, "Nostalgie de Paris", Ein Hod, Israel.
- 2005 Guest Artist, "Message in a Bottle", in Avraham Eilat "The Silence of the Sea", The National Maritime Museum, Haifa, Israel.
- 2004 Double men Exhibition, "Close Up Intimacy", Photography Exhibition, Die Akt-Galerie, Berlin, Germany.
- 2004 Sole Exhibition, "Dror Maayan – Berlin, Personal Journey", Photography–Painting Exhibition, Haifa University, Israel.
- 2004 Sole Exhibition, "Things That Are Close To My Heart", Painting Exhibition, Gallery Neeman Towers, Tel-Aviv, Israel.
- 2004 Sole Exhibition, "Dror Maayan Observing Harold Rubin", Photography–Painting Exhibition, Gallery "Yefet 28", Old Jaffa, Israel.
- VIII 2002 Group Exhibition, Wintersalon, Jüdische Galerie, Berlin, Germany.
- 2002 Group Exhibition, SPRING AWARD 2002, Gallery Slovenijales, Ljubljana, Slovenia.
- 2001 Sole Exhibition, "Portraits", Painting Exhibition, Sharet Hall, Petah-Tikva, Israel.
- 2001 Group Exhibition, "Art in Summer", Gallery d'Art Zero, Barcelona, Spain.

Selected Photographic Projects

- 2008 Screening of photographic projects in Dumbarton Oaks, Washington D.C.
- 2007-2008 "The Wall Project", Kunsthistorisches Institut, Florence and Ludwig-Maximilians Universität, Munich.
- 2006-2008 "Documentation of Georgian Heritage and Monuments", Kunsthistorisches Institut in Florenz (Max-Planck-Institut) and George Chubinashvili National Research Centre for Georgian Art History Heritage Preservation, Tbilisi, Georgia.

- 2006-2007 "Rakefet cave" – prehistoric site excavations, Department of Archaeology, University of Haifa.
- 2006 "Rare books and collections in the Library", Library, University of Haifa.
- 2006 "Architectural Photography", Haifa Court of Justice.

Selected Publications and Catalogues

- 2007 Dror Maayan, "Graffiti: Street Art as a Statement: A Photographic Look at the Streets of Berlin", Open University Gallery, Raanana, Israel (exhibition catalogue).
- 2007 Dror Maayan, "Across Georgia: A Photographic Journey", Kunsthistorisches Institut in Florenz (Max-Planck-Institut) (exhibition catalogue).
- 2007 Dror Maayan, "Traces of the Sea", Kinneret Zmora-Bitan Dvir Publishing House (exhibition catalogue).
- 2007 "Captured Moments", by Lee Rimón, *Contact. Magazine of Photography and Digital Media*, Vol. 82 (Jan.-Feb.), p. 99.
- 2006 Dror Maayan, "Mushrooms – A Photographic Look at Street Art in Berlin" (exhibition catalogue).
- 2006 "Haifa in the Eye of the Camera. The First Half of the 20th Century", Exhibition Catalogue, curator Yehudit Matzkel, Haifa City Museum, p. 8, 131.
- 2005 Yoni Ascher, "Dror Maayan observing Harold Rubin: Direct Photography at its Best", *Contact. Magazine of Photography and Digital Media*, Vol. 67 (Feb.-March).
- 2004 Jochai Rosen, "Graffiti in the Works of Three Israeli Photographers", *Contact. Magazine of Photography and Digital Media*, Vol. 71 (Nov.-Dec.).
- 2004 Dror Maayan, "Visa pour l'image" – The Pilgrimage", *Contact. Magazine of Photography and Digital Media*, Vol. 71 (Nov.-Dec.).
- 2002 CDR cover, Harold Rubin, "One Voice".
- 1997 Dror Maayan, "No Title", *Studio Magazine*, Vol. 86 (Sept.-Oct.).